

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Kwartelkoning (*Crex crex*) A122

1. Status:

Vogelrichtlijn Bijlage I (sinds 1985). In 1996 is in opdracht van de Europese Commissie een European Union Species Action Plan uitgebracht.

2. Kenschets

Beschrijving: De kwartelkoning is half zo groot als een patrijs maar veel slanker, met opvallend roodbruine vleugels in de vlucht. De vogel is zeer moeilijk waarneembaar. Gaan luisteren naar de raspende roep in zijn potentiële leefgebied op warme meiavonden is vrijwel de enige manier om erachter te komen of zich ergens een exemplaar bevindt. De kwartelkoning is een broedvogel van open, kruidenrijke vegetaties en is in ons land vooral te vinden op landbouwgronden. De Nederlandse broedvogels overwinteren in Afrika ten zuiden van de Sahara.

Relatief belang binnen Europa: De kwartelkoning broedt voornamelijk in West, Centraal en Oost Europa tot in West Siberië en het noorden van Centraal Azië. Binnen Europa mijdt de soort de zuidelijke helft en het uiterste noorden; de kernverspreiding ligt in Oost-Europa. De Europese populatie (110.000-160.000 paren in landen van de Europese Unie) heeft in 1970-1990 een sterke afname doorgemaakt. In veel Europese populaties is echter een grote toename over de periode 1990-2000 opgetreden. De recente gegevens laten zien dat vooral de Oost-Europese populatie er momenteel veel minder ongunstig voorstaat dan 10 jaar geleden. De staat van instandhouding van de Europese populatie is toch aangemerkt als ongunstig omdat de populatie zich niet heeft hersteld na een eerdere afname. De Nederlandse populatie maakt minder dan een procent uit van de Europese populatie.

3. Ecologische vereisten

Leefgebied: De broedhabitat van de kwartelkoning kenmerkt zich door een meer dan 20 cm hoge gesloten kruidenrijke vegetatie. De moerasvegetatie mag niet zo dicht van structuur zijn dat het dier er niet goed meer doorheen kan lopen. In Nederland wordt de kwartelkoning vooral gevonden in extensief onderhouden kruiden- en bloemrijke hooilanden in rivier- en beekdalen. In de provincie Groningen (Oldambt) komt een belangrijke populatie voor in een aantal velden met vroeg opkomende ingezaaide gewassen zoals luzerne, karwij, graszaad en wintertarwe. Vestigingen in natuurontwikkelingsgebieden komen voor, lijken echter gebonden aan de pionierfase in de eerste jaren na de inrichting. Volgens sommigen heeft de kwartelkoning een voorkeur voor in de winter overstroomde hooilanden. Dat het dier daar vaak voorkomt is echter een gevolg van de gemiddeld latere maaidatum van zulke hooilanden, het komt niet voort uit een directe voorkeur voor deze natte biotopen. De broedbiologie is in Nederland niet in detail onderzocht. Buitenlands onderzoek wijst op sterk verschillende territoriumgroottes: zijn meestal kleiner dan 30 ha maar variëren van 3 tot 51 ha. Twee broedsels per jaar zijn nodig om de geringe overlevingskansen te compenseren. Daarom moet de broedhabitat over een lange periode beschikbaar zijn, van half mei tot begin september.

Voedsel: Tijdens het broedseizoen worden vooral insecten, slakken en ander klein gedierte gegeten, in de rest van het jaar vormen zaden de hoofdmoot van het menu van de kwartelkoning.

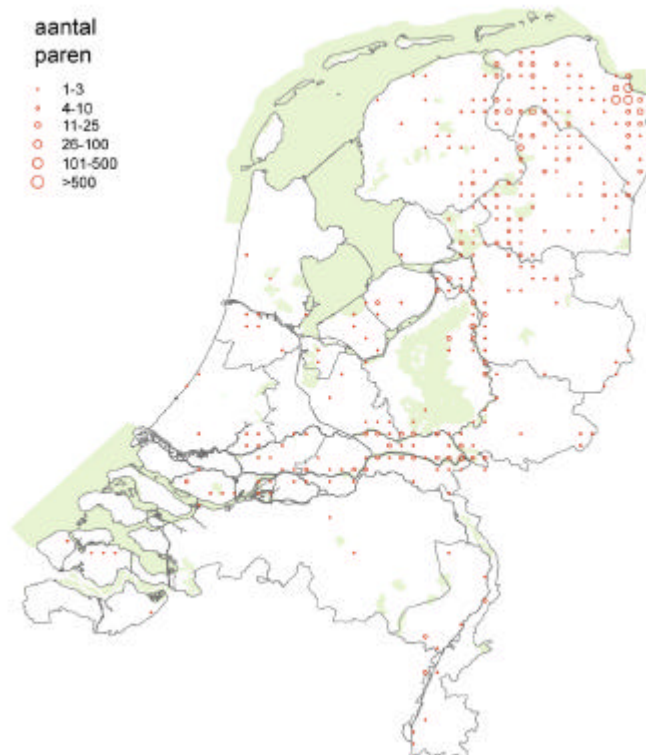
Rust: De kwartelkoning is matig verstoringgevoelig (verstoring bij < 100 m afstand). Ook de gevoeligheid voor verstoring van het leefgebied is matig omdat de vogel verborgen in dichte

vegetatie in halfopen landschap leeft. Of verstoring door recreanten een effect op de populatie heeft is onduidelijk. In het verleden waren veel broedlocaties ontoegankelijk voor het publiek. Tegenwoordig broedt de soort echter veel in natuurontwikkelingsgebieden in de uiterwaarden die opengesteld zijn. Vooral wandelaars hebben mogelijk een verstoring effect.

Minimum omvang duurzame populatie: Vanuit populatie-ecologische optiek zijn voor een duurzame sleutelpopulatie van de kwartelkoning ten minste 20 paren vereist. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal minimaal 20 van deze sleutelpopulaties vereist (>400 paren).

4. Huidig voorkomen

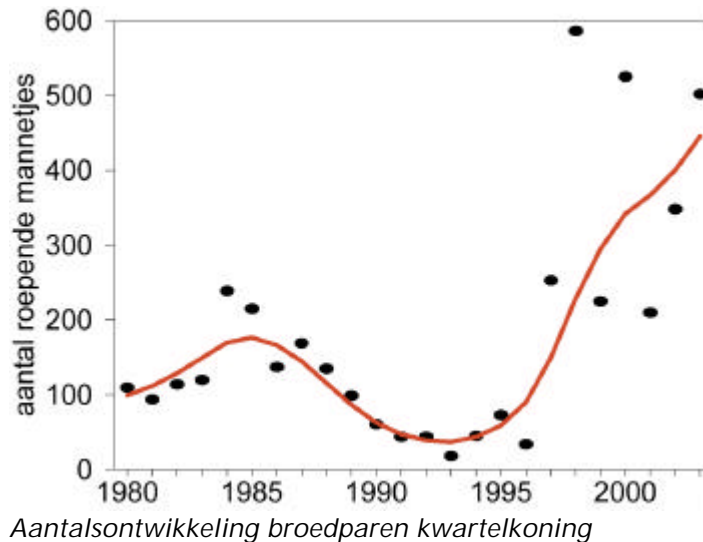
Het verspreidingsgebied van de kwartelkoning is vrijwel beperkt tot Groningen, enkele beekdalen in West-Drenthe en het rivierengebied van Overijssel en Gelderland (uiterwaarden van IJssel, Rijn, Waal). De grootste aantallen worden tegenwoordig gevonden in het Oldambt (Noordoost-Groningen).

Verspreidingskaart kwartelkoning

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: Tussen 1965-1970 broedden in goede jaren 500 tot 1000 kwartelkoningen in Nederland. Dit aantal daalde tot een dieptepunt van 40 tot 100 territoria rond 1995. De soort leek te gaan verdwijnen uit ons land. De kwartelkoning herstelde zich echter weer, zij het niet tot op het niveau van de jaren zestig.

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie laat over de periode 1981-2003 een matige toename zien (die is significant en bedraagt < 5% per jaar). Over de periode 1994-2003 vertoont de landelijke trend een sterke toename (eveneens significant, > 5% per jaar).

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig.

Het verspreidingsgebied was in 1998-2000 duidelijk groter dan in 1973-77 en de toename omvat 109%. Dit is vooral te danken aan opvallend grote aantallen in 1998 en 2000: beide jaren zijn topjaren voor de kwartelkoning geweest in de afgelopen decennia. Momenteel profiteert de soort van beschermingsmaatregelen in de uiterwaarden en van het ontstaan van nieuw leefgebied door de herinrichting van beekdalen.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig

De kwartelkoning heeft na een sterke afname een forse groei in aantallen doorgemaakt. Na de inzinking in de jaren 1986-1996 overschreed het aantal territoria in de recente topjaren het niveau van begin jaren tachtig voor de inzinking (400-600). De akkerbouwgebieden van het Oldambt vormen nu het belangrijkste broedgebied van de kwartelkoning en herbergen ongeveer een kwart van de landelijke broedpopulatie. Gelet op het agrarische karakter van dit gebied zijn de mogelijkheden voor duurzame bescherming van de kwartelkoning hier beperkt. Het voorkomen wordt er vooral bepaald door de gewaskeuze. De uiterwaarden van Rijn, IJssel en Waal vormen een ander belangrijk broedgebied. De Nederlandse broedpopulatie telde gemiddeld 190 paren in de periode 1979-1983 en in 1999-2003 gemiddeld 400 paren.

Beoordelingsaspect leefgebied: matig ongunstig

Door verlies van oorspronkelijk leefgebied is de kwartelkoning tegenwoordig sterk afhankelijk van het boerenland, een begroeiing dus die jaarlijks wordt gemaaid of geoogst. Deze vogelsoort komt betrekkelijk laat in het seizoen, vanaf eind mei, vanuit de winterkwartieren in ons land aan en is daarom vooral gebonden aan hooilanden met late maaidata en akkerbouwgewassen. Late maaidata zijn veelal gebonden aan beheerspakketten of aan beheer van natuurbeschermingsorganisaties. Toch worden ook zulke percelen in de regel toch nog te vroeg, vanaf half juni, gemaaid of afgeoogst. Men schat dat ongeveer tweederde van alle Nederlandse broedvogels zonder speciale maatregelen zou worden verstoord. Naast vroege maaidata is de hoge synchroniciteit van maaien/oogsten problematisch voor de op de grond broedende vogels. Het hele leefgebied gaat in korte tijd grotendeels verloren. Het gangbare maaipatroon 'van buiten naar binnen' verhoogt de sterfte van de kuikens. Vestigingsmogelijkheden voor tweede broedsels zijn er in ons land weinig, omdat er in de tweede helft van de zomer nauwelijks ongemaaide hooilanden en akkerland met als broedplaats geschikte begroeiingen meer zijn.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig.

De Nederlandse broedpopulatie van de kwartelkoning is na een lange tijd van sterke achteruitgang over het afgelopen decennium flink toegenomen. De gemiddelde omvang van toename is echter in sterke mate bepaald door twee uitzonderlijk goede broedseizoenen, dus het

is mogelijk dat de structurele trend iets te rooskleurig lijkt. Vooral langs de grote rivieren is uitbreiding van het leefgebied mogelijk. Waarschijnlijk profiteert de soort momenteel van beschermingsmaatregelen in de uiterwaarden en van het ontstaan van nieuwe leefgebieden bij de herinrichting van beekdalen. Het is echter de vraag of deze nieuwe natuur duurzaam door de kwartelkoning benut kan worden, omdat de vegetatie nog in ontwikkeling is en bij verruiging en verbossing zulke gebieden minder geschikte broedgebieden worden.

Belangrijk zijn de ontwikkelingen binnen het agrarische cultuurlandschap. Speciale maatregelen (t.a.v data, manier en patroon van maaien en gewasoogst) zijn beter uit te werken om het broedsucces te handhaven of te verhogen. De akkerbouwgebieden van het Oldambt kunnen een duurzaam leefgebied worden indien men in het belang van de kwartelkoning besluit de gewaskeuze niet wezenlijk te veranderen. Andere belangen gaan vooralsnog voor.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud van 20 sleutelpopulaties met een totaal aantal paren van ten minste 400.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: Voor het behoud van de kwartelkoning als broedvogel is een landelijke populatie nodig van ten minste 400 paren, verdeeld over 20 sleutelpopulaties van ieder tenminste 20 paren. De soort is kwetsbaar in verband met het geconcentreerde voorkomen in het Oldambt.

Nodig voor het behoud is een broedgebied dat voldoende groot is en succesvol broeden mogelijk maakt. De populatie is gebaat bij (nog) latere maaidata en andere landbouwkundige aanpassingen (in het agrarische gebied), bijzondere beschermingsmaatregelen (in de uiterwaarden) of beekherstel (in de beekdalen). Duurzame ontwikkeling van geschikt leefgebied is te realiseren langs de grote rivieren en verbeterde bescherming van soort zal resultaat hebben binnen het agrarisch gebied.

Oordeel: matig ongunstig.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	zeer ongunstig	gunstig
Populatie	zeer ongunstig	gunstig
Leefgebied	zeer ongunstig	matig ongunstig
Toekomstperspectief	zeer ongunstig	matig ongunstig
Eindoordeel	zeer ongunstig	matig ongunstig

6. Bronnen

- Green, R.E. 1999. Survival and dispersal of male *Corncrakes* *Crex crex* in a threatened population. *Bird Study* 46 (Supplement): S218-229.
- Green, R.E., Rocamora, G. & Schäffer, N. 1997. Populations, ecology and threats to the *Corncrake* *Crex crex* in Europe. *Die Vogelwelt* 118: 117-134.
- Koffijberg, K. & Schaffer, N. (Compilers). 2006. International Single Species Action Plan for the Conservation of the *Corncrake* *Crex crex*. CMS Technical Series No. 14 & AEWA Technical Series. No. 9. Bonn, Germany.